

ANAKREON.

(Második és befejező közzetmény.)

III.

MIELŐTT a magyar irodalomra áttérek, hadd legyen szabad még azt a hatást is fölemlítenem, mit Anakreon egyéb művészetekre gyakorolt.

Hogy ő maga több ízben volt a képzőművészet objektuma, azt már fönnebb mondtam. Közzetményei közül is bírok egyet idézni, melyről tudomásom van, hogy egy jeles szobor neki köszönte létét. Érttem azt a szatiráját, melyet Artemonra, egy szegényből gazdaggá lett aljas emberre írt, ki a szép Eurypylét tőle elszerette. E nevezetes közzetmény már csak azért is megérdemli, hogy egészen közöljem, mert eddigelé nálunk teljesen ismeretlen.

Szőkehaju Eurypylenek gondja most
Az igazi korhely Artemon.

Volt azelőtt csuklya fején, alakja mint a
szűnyogé,
S kocka fa lüggő a fulén s az oldalát ta-
karta volt

Egy szőrehullott marhabőr,
Piszkos avét pajzstakaró; s a kenyeres ko-
fákkal és
Férfilesökkel mulatott volt a gazember Ar-
temon.

Csuf volt a teljes élete.
Sokszor akadt a kalodában s a kerékben a
nyaka,
Sokszor ütött ostor a hátán sebeket s ke-
gyetlenül

Tépték szakállát és haját.
Most kocsikáz, hordoz arany fülbevalót,
Kyke fia,
És elefántesontnyelű ernyőt visel asszonyos
Kényeskedéssel.

Ez az Artemon csakhamar az igazi kor-
helynek a mintaképe lett, nevét fölkap-
ták s másokra is alkalmazták, mint pél-
dául *Aristophanes Achario.* 850. vben.
A híres Polykletus pedig mint Plinius-
ból *Hist. Nat.* XXXIV. 55. e-ből érte-
sülünk, egy Artemon Periphoretos-t mu-
tató szobrot alkotott, mely Welcker gya-
nitása szerint az Anakreonféle Artemont
ábrázolta.

Az Erossal való küzdés Anakreon-
tól eredő gondolat. Több ízben felhasz-
nálták, s a megkötözött Eros gyakori és
kedvenc ábrázolása a képzőművészetnek.
A későbbi művészetben, mikor a ma-
gasztosságot odahagyva, játszisággal éke-
sítette az épületek falait és tereit, gyak-
ran találkozunk azzal az anakreontiz-
mussal, melyet az ugynevezett anakreon-
teumokból ismerünk.

A kritika azt tartja, hogy a későbbi
kor képei és szobrai szolgáltak egy-
némelyik újabb keltű anakreoni dalnak
mintául. Ez korántsem szenved kétsé-
get, de az is áll, hogy a képzőművészet
játszisága nem magából, legalább nem
egyedül a művészetből eredt, hanem ere-
dett az elpajkosodott fantáziából, mely
mindenek előtt a költészetben enyelgett.
Nem csalódom tehát, ha kapcsolatot lá-

tok a teosi lantos és a művészet anakreon-tizmusá közt.

Welcker az anakreonteumok 17. számu dalánál a sajátosságos, egyuttal merész és gyöngéd allegorizmusra figyelmeztet, miből a volcii edényfestmények, melyek a régibb atheni festész-iskolával némi összefüggésben állanak, egyetmást gyaníttatnak. A mostani korból meg kell említenem, hogy a Henr. Steph. által fölfedezett gyűjtemény egyik kedvenc tárgya a szebbnél szebb illusztrációknak. A Gail-féle kiadásról már fönnebb szóltam. A legujabb s legpompásabb képeskiadás, amit ismerek, a berlini, mely körülbelöl 5 év előtt ezen cim alatt jelent meg: *Randzeichnungen zu anakreontischen Liedern in Originalradirungen von Otto Försterling.*

A mi a szobrászatot illeti, csak egy művészt ismerek, ki némelyik képét anakreoni dalokból meritette; de az az egy fölr egy egész sokasággal, t. i. Thorvaldsen. Két gyönyörű műve tartozik ide: egy basrelief, mely Eros éji látogatását, s egy szobor, mely az Eros nyila-féle jelenetet ábrázolja. Az egyik a Roseféle Anakreonkiadás 33., a másik 28. számu dala után készült.

Ezzel áttérünk a zenére. Valamint a képzőművészet, ugy a zene is több ízben csatlakozott Anakreon muzsájához, s ama dalok, melyeknek eredeti dallamaiból semmit nem örököltünk, az ujkori zeneköltők szerzeményei által megint hangos életre ébredtek. Ilyen dallamszerző: Cossec, Mehul, le Sueur, Cherubini, Schubert és Gírodet. E sorban kitűnő nevek is ragyognak, mint Schuberté és Cherubinié; de mindenekelőtt Cherubinit kell kiemelnünk, ki nem csak dallamokat írt, hanem *Anakreon et l'amour fugitif* című operájával, mely 1803-ban hangzott először világgá, oly kompozíciót teremtett, melynek megnyitója még mainap is gyönyörrel hallgatott darabja a nagyobbrendű hangversenyeknek. Reissmann ítélete szerint az Anakreonhoz s az Ali Babához való megnyitók Mozart és Beethoven megnyitói után a legjelentéke-

nyebb zenekari prologok, melyek valaha irattak.*

V.

Ezek után áttérek a minket legközelebb érdeklő tárgyra, t. i. a magyar irodalomra.

Eötvös *A nemzetségi kérdés* 25. lapján azt mondja, hogy »Kazinczy s társainak tevékenysége Nemetszág irodalmi törekvéseivel világos összeköttetésben áll.« Ugyanazt mondhatjuk az anakreonkultuszra nézve is.

A Péchy-féle Anakreonfordítás előszava sorban ismerteti a férfiak neveit, kik az anakreoni dalokat vagy fordították vagy pedig utánózták. Fordítóul meg van említve: Gr. Ráday Gedeon, Rajnis József, Dr. Földi János, Kazinczy Ferenc, Zechenter Antal, Édes Gergely, Vajda Péter Taubnerrel, Szabó Károly, Ponori Thewrewk Emil, Gergely Károly, Szabó István és Szücs Dániel. Utánzóul pedig: Csokonai, Édes Gergely, Losonczy László, Szenvey József, Balkányi Szabó Lajos és Bonyhai József. Elég tisztos szám, de ez korántsem mind, amit e tekintetben ismernünk kell.

A fordítók közül elmaradt: Fábchich József, éppen az, ki eddigelé a legteljesebb fordítást adta. Mig Péchynél 55-re terjed a dalok száma, Fábchichnél 88 költeményt olvasunk. Csak egy nagy baja van, t. i. — a mint Kazinczy mondja — neki »az Muzsák zordon lantot adának.« Könyvének jellemző címe: »Vas vármegyei községi Fábchich József az Magyar föl állítandó Tudós Társaságnak az XI-dik szám alatti Tagjátul magyarra fordítatott Pindarus, Alceus Záfó Stezikorus Ibikus Anakreon Bakkilides Szimonides Alkmán Arkilokus Az Kegyelmes Második Isztmiai Mecénásoknak Költségével Győrben, Nyomtatott Streibig József Betűivel. 1804.«

Egyes dalok fordítói még: Révai Miklós, Dayka Gábor, Gr. Dessewfy Jó-

* Amazt a múlt hónapban rendezett budavári műkedvelő hangversenyen adta elő a nemzetház zenekara.
Szerk.

zsef, Henczfalvi Szász József. Fordítása, jobban mondva parafrázisa, a görög forrás megnevezése nélkül, mint eredeti mű van közölve. Az *Orpheus* I. 131. s. k. lapon is akadunk egy fordítóra, kinek neve csak *A. J.*-vel van jelölve. Végre elmaradt még Péchynél Cebecaner János, ki az 1869—70. tanévre szóló Nagyszombati Értesítőben nem csak fordítást közöl, hanem az anakreoni dalgyűjtemény mellett Anakreon valódi maradványait is ismeri.

Az utánzók sorából is kimaradt sok név, melyek közül egyik-másik semmi szín alatt sem mellőzhető. Ide tartozik: Földi János, Pap István, Molnár András, Zeikfalvi Zeyk János, Ungvárnémeti Tóth László, Fazekas Mihály, a híres *Ludas Matyi* szerzője, Ponori Thewrewk József, Vitkovics Mihály, Dayka Gábor és Berzsenyi Dániel.

Ezek közül Ungvárnémeti Tóth László különös figyelmet érdemel. Ő t. i. Anakreonnak nem csak magyar, hanem görög utánzója is egyszersmind. Ő ugyanis egy egész kötet görög költeményt is írt, melynek teljes címe: *Ungvárnémeti Tóth László görög versei*. Magyar tolmácsolattal. Pesten, Trattner János Tamás betűivel. 1818. A 44. s. k. lapon állanak *A kecsstelen szűz s A leányok* című anakreontikonjai. A többi költeménynek kitételeit itt-ott szintén Anakreonból vette, amint azt a Toldalékokban föl is említi.

Berzsenyi anakreontikonjait olvassuk a Toldyféle 1860-ki kiadás 143. s. köv. lapjain. Címük: *Egy leánykához, Czen-cimhez, Fő és szív, Emmihez. Melissa* című ódája is Anakreonra emlékeztet. Így kezdi:

Más tárogasson Maeoni kiáltókat
Alcid a Pelides isteni tettein
Fellengjen a dircei harsány
Hattyu szerint az Olympetőkön.

Én itt az elzárt béke homályain,
Itt e romános Tempe virányain
Öntöm ki szívem gerjedését
Sókrat slébe *Anakreonnal*.

Anakreonról énekel a többi közt Kölcsey és Kisfaludy Sándor is. Amannak *Szemere Pálhoz írt szonettjében*, szintugy az *Ideálban* Anakreon lebeg szeme előtt, »Anakreon, kit rózsás kelyhe vár.« Kisfaludy pedig így zeng a teosi lantosról:

Szeretem én látni mint fon
Nyájas vidám lélekkel,
Rózsapártát Anakreon
Már remegő kezekkel;
Mint érez csak szerelmeket,
Örömeket és kedveket,
Enyelgő lant kezében
Mármár elhunyt éltében.

Ami az elvizenyősödött utánzást illeti, azt már Kölcsey is megrója. Vörösmarty pedig annyira megsokalta, hogy maga is fölkapta az anakreoni lantot, de csak azért, hogy gúnyos hangokat csaljon ki belőle *A hivatlan dalosok* csufjára. A dal először Bajza Aurorájában jelent meg 1834-ben s így szól:

Szerelmet énekeltek,
Szegény, szegény fiúk ti,
Pityergő, hős szerelmet,
Szerencsés, bús szerelmet,
Anakreon-szerelmet,
Ujwódi, ó szerelmet,
Szerelmet mindörökké,
És mindig únodalmast,
Izetlent, érdeketlent,
Bolond, bolond szerelmet,
A milyen a botor lúd
Tollából folyhatott csak.

Te Lina, Laura, Nelli,
Te Phyllis és te Daphne;
Vagy a miként neveznek,
Az istenért leánykák,
Szép, jó, szelid leánykák!
Az isten szent nevéért
Ne bigyjetek szavoknak
És meg ne hallgassátok
Az illetén imádót;
Hazudság, a mit érez,
Hazudság gondolatja,
A mit kimond s ki nem mond,
Merő, merő hazudság.

Az istenért, leánykák,
 Hagyjátok őt epedni,
 Hagyjátok sorvadozni;
 Ha égni mondja szívét,
 Hadd égjen el! nem ér az
 Egy árva felsohajtást;
 Ha bujdosásra készül,
 Hagyjátok elbujdosni
 Világtalan világig;
 Ha halni vágy bűvában,
 Hagyjátok őt legottan
 Pusztulni a világból;
 Mert képes-e nagyobb bünt
 S halálosabbat ember
 A földön elkövetni,
 Mint a ki rossz, igen rossz
 Versekre mért sorokkal
 Szerelmet énekelget?

Az utánzók közül csak Csokonai ma-
 gasodott ki, miért is magyar Anakreon-
 nak nevezték. E névvel azonban más
 költőinket is illették; nem azért, mert
 szándékosan Anakreon nyomdokain ha-
 ladtak volna, hanem azért, mert a kö-
 zönség bennök Anakreonéval rokon szel-
 lemet vélte találni. Így régebben Kisfa-
 ludy Sándor volt e néven megtisztelve.
 (»A szívre ható lánggal hevítő Magyar
 Anakreon Kisfaludy« így nevezi Janko-
 vich Sallustiuszhoz írt nevezetes előszavá-
 ban, a 11. lapon) Jelenleg Szemere Mik-
 lós az, kit már több ízben e kitűnő néven
 hallottunk nevezni.

Az anakreoni dalok nálunk nem csak
 fordításban és utánzásban, hanem any-
 nyira- mennyire tudományos tárgyalás-
 ban is részesültek.

Csokonai értekezése a Kelemföldy-
 féle kiad. I. 235—241. lap. volt e téren
 való munkálataink méltó kezdete. — A
 második, amit e helyütt az irodalmi tör-
 ténetnek tudomására kell adnunk, csakis
 mint magyar földön termett *gyöcsa-
 ság* érdemli a tudós figyelmét. Értem
 Dankovszkynak Pozsonyban, Schaibánál
 1847-ben megjelent értekezését: *Ana-
 kreon der fröhliche Gräbe*. Méltó mel-
 léklet Kollár és társai munkáihoz, kik a
 szép görög régiségekben csupa szláv
 nyomokra akadnak. Ami megfoghatatlan,

az, hogy Dankovszky a maga állítását komolyan, s nem tréfára vette, holott ő maga szolgáltatja kézzel fogható bizonyosságát annak, miszerint efféle nyelvészkedés nem egyéb nevetni való játéknál. Grácban mutatták nekem azt a költeményt, melylyel Kopácsyt dicsőítette, s melynek kétféle t. i. görög és magyar szövege van, s a címe szerint mindkét nyelven egyformán hangzik s egyformát jelent. Tehát nem görög és szláv, hanem görög és magyar! Csak az elejére emlékezem, mely görögül így hangzott: *Ἀνιώς τοις βίωσις* magyarul meg *Áhítatos bojtár!*

A khronologiai sorrend szerint következnek annak a dolgozatai, ki a jelen értekezést az Akadémia diszes körében előadni szerencsés. Lajstromuk az 1873. évre szóló akadémiai Almanach 335. és 336. lap van közölve. Csak egyet vagyok bátor ezennel névleg felhozni, t. i. az *anakreoni dalok valódiatlanságáról szóló értekezést* a *Magyar Nyelvészet* 17. évf. 384. s köv. lap. — Az 1870-ik évben megjelent *Cebecanernek* már fönnebb idézett cikke: *Anakreon és az Anakreon-félék a nagyszebeni kir. állami főgymnázium értesítvénye* 3—9. lapján Az 1872. évi Philologiai közlöny 284. s köv. lapon olvassuk *Campenak Horatius és Anakreon* című tanulmányát Hóman Ottótól ismertetve. — Végre megemlítjük még azt a kritikai cikket, mely az idei Figyelő 11. számában Péchy fordítását tárgyalja.

Ennyi az, mit mi magyarokul Anakreonra nézve fölmutathatunk.

V.

Ha most végig nézzük azt a hatást, amit Anakreon az ujkorban is Európaszerte gyakorolt, azt a nevezetes tényt kell eszünkbe vennünk, hogy nem a valódi Anakreon az, kit a nem filolog világ annak hisz és kedvel, hanem hozánk elhangzó, dicső nevének varázsa okozta, hogy az Anthologia Palatinában való dalgyűjteményt a teosi lantos művének, az ókor egyik legbecsesebb hagyományának fogadták. E dalok szerint kép-

zódott tehát a közönségnek Anakreonról való fogalma. A kilenc legnagyobb görög lantos nevei közül egyik sem hangzik előttünk oly vidáman, mint a teosí Anakreoné. A képzelet mindjárt játszi alakokkal foglalkodik, s ama kedves könnyelműségre gondolunk, mely az anakreonteumokból oly annyira ismeretes. Egy különös fajta költészet van Anakreon nevével jellemezve, és senkinek sem sikerült azt oly szépen fejtegetni, mint Mansonak, a Sülzerféle allgem. Theorie der schönen Künste pótlékában, mely fejtegetésről azt mondja Richter, Anakr. 26. lap., hogy kétségkívül több eszthetikai gyönyört szerez, mint sok dal maga a tőle ünnepeelt anakreonteumok közül.

A jelen teljes Anakreonkiadások két részre szakadnak. Az egyik magában foglalja mind azt, mit a régiek Anakreon költeményeiből idéznek, s a kritika Anakreontól valónak elfogad; a másik az Anthologia Palatina-heli gyűjtemény, mely legjobb esetben csak egykét valódi dalt tartalmazza Anakreonnak; egyébiránt különböző szerzőké. A valódi Anakreon a Bergk-féle Poetae lyrici Graeci 3. kiadásában 172. kisebb-nagyobb maradványból áll. Az ugynevezett anakreonteumok számra nézve hatvanöten vannak. Függelékül hozzácsatolja Bergk Joannes Gazaecus, Constantinus Siculus, Leon Magister, Acoluthus Grammaticus és Georgius Grammaticus anakreonteumait.

Az Anthologia Palatina-féle gyűjtemény eddigelé számos kiadást ért; de közvetlenül a kodex nyomán csak háromszor adták ki. Először Henricus Stephanus Párizsban 1554-ben, másodszor Josephus Spalletti Rómában 1781-ben, harmadszor pedig Rose Lipcsében 1868-ban. A kézirat valamikor a heidelbergiaké volt; de 1623-ban Heidelberg megvétele után az egész kodex Palatinust egyéb becses kéziratokkal együtt a vatikáni könyvtárba vitték, a honnan 1707-ben Párizsba jutott. 1816-ban visszaadták ugyan a kodexet a heidelbergiaknak, de az anakreonteumokat tartalmazó füg-

gelék hiányzott belőle, s azóta az volt a hiedelem, hogy egészen elveszett. Csak 1864-ben tudtuk meg hollétét; Didot-féle Notice sur Anakreon. Párizs 1864. 39. s köv. lap. Rose Valentin, a berlini királyi könyvtár őre mindjárt Párizsba utazott, egybe hasonlította Spelletti diplomatikus kiadását az eredetivel, s így jött létre az említett, mindenek közt legpontosabb harmadik kiadás. Minthogy a németek a nevezetes kodexnek Párizsban maradt felét többé meg nem kaphatják, hogy legalább hű másolatát bírják, Zange-meister Károly, könyvtári igazgató van éppen most annak fotografiroztatásával megbizva.

P. THEWREK ENIL.
